

FUND OG FORSKNING

BIND 58

2019

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 58

2019

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 58

2019

With summaries

KØBENHAVN 2019

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget:
Keld Helmer-Petersen: Fotografi fra serien Sydhavnen, 1965
Estate of Keld Helmer-Petersen

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten se s. 197

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:
Claus Røllum-Larsen

Temareaktion:
Caroline Nyvang, Mette Kia Krabbe
Meyer og Thomas Hvid Kromann

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Trykt på Munken Premium Cream 13 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1998
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Strandbygaard A/S

Tryk og indbinding: Strandbygaard A/S
Printed in Denmark
Oplag: 300 eks.

ISSN 0069-9896

THORVALD BINDESBØLLS UNIKKE BOGKUNST

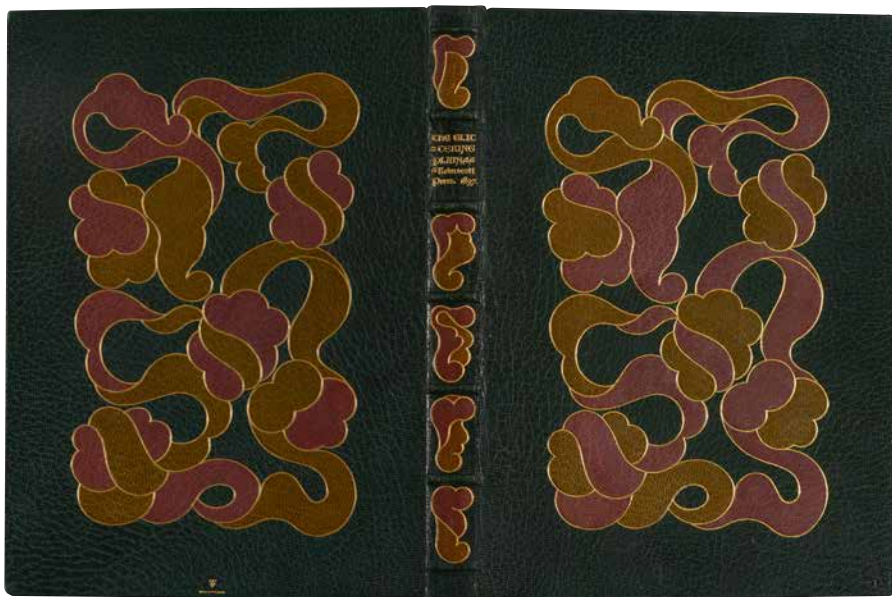
AF

SONNY ANKJÆR SAHL

Flere af Det Kgl. Biblioteks bogskatte er bogstavelig talt godt skjulte. På magasinerne står der lange rækker af æsker, de nyeste af gråt, syrefrit karton, som beskytter mod stød, sol og støv. En af de anonyme æsker har blot denne ene påskrift med blyant 77:1, 87, men indeni gemmer sig imidlertid en smuk bog: Et helbind af grønt maroquin med skindpålæg i grønt og rødbrunt i slyngede skyformationer omgivet af guldlinjer. Ryggen er delt i seks felter med ægte bind, dekoreret med fem forskellige formationer i skindpålæg og med forgyldt rygtitel, der fortæller, at bogen er *The Story of the Glittering Plain, or, The Land of Living Men* af William Morris, i udgaven fra 1894 illustreret af Walter Crane med træsnit i Arts & Craftsstilen. Det prægtige bogbind er signeret med et lille guldstempel af bogbinder Anker Kyster, og hans arbejde er udført efter forlæg af Thorvald Bindsbøll.

Thorvald Bindsbøll (1846-1908) tog afgang som arkitekt fra Kunstakademiet i 1876, og han har tegnet få, men væsentlige bygningsværker som Skagen Fiskepakhuse og Bombebøssen på Christianshavn. Han har også designet møbler, skulpturer, tekstil- og broderimønstre, sølvbestik og –korpus og meget mere – værker, der inden for hver deres felt står som betydningsfulde eller endda milepæle. Særlig kendt er han for sin smukke keramiske kunst med dens kraftige glasur i få, enkle farver, ofte i den mørkere, jordnære del af paletten.

Bogdesign og boghåndværk lå imidlertid også Bindsbølls hjerte nær – fra det helt personlige i designet af sit eget og andres exlibris eller bogejermærke til bogdesign til industrielt brug, hvor han bl.a. udarbejdede litografisk papir, der anvendtes til omslag og forsætter; han designede forlagsbind, der blev masseproduceret i hellærred ved hjælp af forgylderpressen, f.eks. til Gustav Wieds *Fra Land og By. Samlede Fortællinger i Folkeudgave, I-II*, og han udarbejdede titelsider og ornamentik til trykte bøger for forlag, som det fremgår af Karl Madsens *Thorvald Bindsbøll* (1943).

Thorvald Bindsbølls organiske design på bogbindet om *The Story of the Glittering Plain, or, The Land of Living Men* af William Morris (1894) indbundet af Anker Kyster. Både hans og Bindsbølls mærke kan anes nederst på bagpermen. Fotografisk Atelier, Det Kgl. Bibliotek.

Thorvald Bindsbølls unikaarbejder inden for bogkunsten påkalder sig særlig opmærksomhed. Ud over Anker Kyster arbejdede han sammen med J.L. Flyge, Jakob Baden og Petersen & Petersen og designede kunstnerisk udførte bogbind i en særlig, let genkendelig stil, bl.a. inspireret af tidens forkærlighed for japansk kunst og kunsthåndværk, japonismen, hvor bl.a. bølger, skyformationer og andre bløde former spiller en væsentlig rolle, som f.eks. i træsnit af Hokusai og Hiroshige, enten repræsentativt eller i mere stiliseret form. Disse organiske, levende former blev af Bindsbøll ofte i boghåndværket underlagt en strengere symmetri henover bøgernes flader på for- og bagpermer, som man f.eks. også kan se det i islamisk kunst eller i rokokostilen.

Især to biblioteker har værdige samlinger af Bindsbølls unikabind: Biblioteket på Designmuseum Danmark og Det Kgl. Bibliotek. Mirjam Gelfer-Jørgensen præsenterer i bogen *Thorvald Bindsbøll – stærk form og frit spil* (2017) meget informativt og med smukke illustrationer nogle af bogbindene, men det skærper kun appetitten på en systematisk og mere udtømmende præsentation.

For Thorvald Bindsbøll kan et godt sted at begynde være Det Kgl. Biblioteks samling af unikahelbind udført efter forlæg af ham og signerede på bogbindet med hans særlige monogramstempel TB. Derudover udførte Bindsbøll også forlæg til klichéer og stempler, som bogbinderne Anker Kyster, Petersen & Petersen m.fl. friere kunne benytte, når de skulle dekorere deres hel- og halvlæderbind med guld- eller blindtrykt mønster og præg. Disse bogbind bærer ikke et særligt bindsbøll-mærke og kan derfor kun genkendes, hvis man er sikker på stilen eller er i besiddelse af selve stemplet med sikker ophav.

Det Kgl. Biblioteks samlinger er så omfattende og kommet ind ad så mange forskellige veje, og der har igennem tiderne været forskellige samlings- og katalogiseringspraksisser, så det kan kræve lidt arbejde at danne sig et overblik over, hvor mange unikabogbind en sådan fortegnelse vil omfatte, men i hvert fald et par dusin har forlæg af Bindsbøll og signeret med hans mærke. De er enten udført i hans egen tid eller posthumt med udgangspunkt i hans skitser og tegninger, som Anker Kyster arvede og fik lov til at benytte.

Ud over de basale bibliografiske informationer om de bøger, der er ikklædt en bindsbølldragt, og hvor flere allerede nu kan fremsøges i Det Kgl. Biblioteks online katalog rex.kb.dk, bør en fortegnelse, der tager udgangspunkt i de fysiske værker, også indeholde en beskrivelse af materialetype, bindtype, beskrivelse af hans særlige stil og farvevalg, bogbinderens navn og årstal for bogens tilblivelse.

For at belyse samarbejdet mellem Bindsbøll og Kyster, og for at kaste lys over kunstværkernes fødsel, deres genese, har Det Kgl. Bibliotek flere arkiver, som kan være af interesse og som kan supplere Designmuseum Danmarks samling af originale tegninger og skitser. Udover f.eks. NKS 2804 folio: *Breve, personalia og sager vedr. Thorvald Bindsbøll, hans søskende og forældre* og NKS 1428 oktav: *Breve til Anker Kyster*, der længe har været kendt, er der i den seneste tid accessione- ret eller katalogiseret nye arkiver, der kan vise sig at supplere ældre viden eller bringe ny viden om Bindsbølls arbejder. Det er f.eks. Acc. 2019/23: *En samling stempler, klicheer og skitser m.m. fra bogbinderne Anker Kyster og efterfølger Henrik Parks værksted*, Acc. 2018/66: *Petersen & Petersen: Bogbinderstempler, prøvebøger og skitser til bogbind*, Acc. 2017/88: *En samling breve til bogbinder Anker Kyster fra forskellige kulturpersonligheder og* Acc. 2017/105: *Anker Kyster: En samling breve, personalia og tryksager*. Kan disse arkiver kun kaste en smule lys over de særlige helbind, bør de i det mindste kunne sige noget om anvendelsen af Thorvald Bindsbølls klichéer og stempler.

Denne boghistoriske “grundforskning” i især Bindsbølls særlige unikabind, men også i bogbinderes mere almindelige værkstedsarbejder, som ikke tager udgangspunkt i Thorvald Bindsbølls designskitser, men benytter hans ornamentik, kan lede videre til f.eks. kulturelle, sociologiske eller økonomiske boghistoriske studier: Man kan f.eks. spørge, hvori bestod dette marked? Hvem var køberne? Hvorfor fandtes særlige gunstige vilkår for samarbejdet mellem bogbindere og kunstnere omkring det forrige århundredeskifte og ikke i dag? Et særligt interessant spørgsmål er samspillet mellem bogbind og indhold: Hvilke titler lod man indbinde og hvorfor netop disse? Det specielle ved unikabundene er, at deres indhold, den bogtitel der står på bindenes rygge, kan komme til at spille andenviolin i forhold til selve bindet – at det er bogen selv, teksten selv, der paradoksalt nok kan blive til værkets paratekst.

Som med enhver stor kunstner, bliver man aldrig færdig med studiet – eller for den sags skyld med fornøjelsen og den æstetiske nydelse, og Det Kgl. Biblioteks samling af Thorvald Bindsbølls værker eller arkivalier relateret dertil kan ganske givet frembringe ny, relevant viden om værk og tilblivelse. Og lade flere få del i skønheden end de relativt få, der nu har mulighed for at åbne de anonyme grå bogæsker.